

**ФЕНОМЕН ПОЛІТИЧНОЇ МОВИ В
КОНТЕКСТІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПОЛІТИЧНИХ
ПРОЦЕСІВ**

Сучасне суспільство стає більш динамічним і політична комунікація в ньому набуває все більшого значення. Одним із найважливіших її компонентів є політична мова. Дослідження багатопланового феномену політичної мови в контексті трансформації політичних процесів в добу

глобалізації, з одного боку, вимагає аналізу факторів, що на нього впливають, а, з іншого, – ретельного вивчення зворотного впливу політичних процесів на функціонування політичних інститутів та життєдіяльність сучасного суспільства. Адже за умови трансформації політичної системи (на світовому та національному рівнях) очевидною стає зміна системи імперативних чинників, парадигм, що потребують постійної уваги політологів та відповідної зміни форм діяльності у цій сфері. Для України, яка буквально увірвалася у міжнародну політику і світовий комунікаційний простір, це, зокрема, означає якомога швидше пристосування до правил ефективної політичної комунікації та формування відповідної громадської думки, вироблення стратегії протистояння маніпулятивним впливам, здійснення політики перетворення державних установ і політичних діячів на справді професійних, з високою репутацією акторів політичних відносин, які приймають важливі політичні рішення.

Нові процеси, які відбуваються в нашому суспільстві, загострили потребу у здійсненні цілеспрямованого впливу на суспільну свідомість й, зокрема, посилили інтерес до застосування механізмів політичного маніпулювання. Одним же із безпосередніх елементів маніпулятивного процесу є саме мова.

Важливість дослідження політичної мови у якості засобу маніпулятивного впливу зумовлена подвійною проблемою, яка актуалізується для сучасної України: перетворенням інформації на стратегічний ресурс і створенням єдиного інформаційного простору. З одного боку, це необхідність інтеграції у світову інформаційну спільноту, з іншого – формування власного інформаційного простору та забезпечення власної інформаційної безпеки. Вирішення цієї проблеми передбачає відмову від авторитарного способу управління інформаційними потоками та заміну його демократичним, відпрацювання комунікативних способів формування громадської думки.

Відтак постає потреба у дослідженні проблем політичної мови та її ролі як безпосереднього елементу маніпулятивного процесу, зокрема й у виробленні в Україні адекватних механізмів, які б забезпечували обмеження маніпулятивного впливу на суспільство.

Політична мова є складним та багатоаспектним феноменом. Її слід розуміти як сукупність вербальних структур, які використовуються у сфері політики і здійснюють вплив на політичну свідомість індивідів та їх участь у перебігу політичних процесів. До неї можна віднести, перш за все, мову публічних виступів політичних діячів. Особливим видом політичної мови є парламентська мова або так звана “мова парламентських дебатів”. Сюди входить і мова політичної пропаганди та політичної реклами як в усній, так і в письмовій формі. Специфічним видом політичної мови є мова різноманітних політичних документів (договорів, угод, законів). До проявів політичної мови також відноситься мова різноманітних передач на політичні теми, блоків політичних новин на радіо та телебаченні, рубрик, які відводяться політичним подіям у пресі, статей на політичні теми і т.п.

Політична мова виконує в першу чергу комунікативну функцію. Разом з тим вона здійснює також й інтерпретаційно-оціночну функцію, що дає можливість використовувати її як важливий інструмент маніпулятивного впливу на громадськість. Можливість застосування мови як засобу впливу закладена в самій природі мови і людського спілкування. Це проявляється в тому, що будь-який акт комунікації має прагматичну направленість, яка найкращим чином реалізується за допомогою відповідного підбору слів та організації їх у висловлювання. Крім того, об’єктивне повідомлення інформації, вільне від будь-якої інтерпретації та оцінки, неможливе, оскільки вже сам вибір мовних знаків передбачає відношення суб’єкта до змісту інформації, тобто в самих мовних знаках у момент їх реалізації закладена заданість на вплив. Усі ці об’єктивно притаманні мові та комунікації особливості активно використовуються у сфері політики. Це дозволяє за допомогою політичної мови здійснювати приховане управління свідомістю та поведінкою людей у бажаному для суб’єктів влади напрямку.

Значні можливості мови як засобу маніпулятивного впливу на суспільну свідомість знаходять своє втілення у різноманітних політичних міфах та стереотипах, які створюються та розповсюджуються саме за допомогою мови. Міфи й стереотипи задають певні схеми інтерпретації

дійсності. Мова ж, завдяки тій особливості, що слова завжди несуть у собі певну інтерпретацію, найкращим чином підходить для процесів міфологізації та стереотипізації. З цього приводу Р.Барт зазначав: “Мова надає міфу ніби пористий смисл, який легко може набухнути міфом, що просочився в неї; мова тут викрадається через її колонізацію” [1,с.258]. При цьому використання мовних засобів сприяє розумінню політичної дійсності через запропоновану міфом чи стереотипом схему інтерпретації. У політичних міфах та стереотипах слова несуть символічне значення. Ці символи, створюючи для громадськості ілюзорну реальність, надають політичній мові маніпулятивної сили.

Маніпулятивні можливості політичної мови активно використовуються в діяльності засобів масової інформації. У сучасному світі саме через систему ЗМІ здійснюється найбільш значний вплив на громадську свідомість. За допомогою певного відбору інформації, а також способу і форми її подачі, засоби масової інформації створюють у громадськості певне сприйняття та бачення політичного життя суспільства. Інформація у ЗМІ передається за допомогою різноманітних мовних засобів, яким вже притаманна заданість на вплив. Тому повідомляючи інформацію, засоби масової інформації завжди разом із нею подають нам і оцінку політичних подій та явищ. Це дає можливість мас-медіа, використовуючи різноманітні мовні прийоми, інтерпретувати політичну реальність у вигідному для певних сил світлі, нав’язувати громадськості потрібне бачення дійсності та спонукати її до необхідних дій.

Маніпулятивний потенціал політичної мови проявляється також у політичній пропаганді. Пропаганда являється однією із форм маніпуляції суспільною свідомістю за допомогою мови [2, с.154]. Її ефективність у значній мірі залежить від того, наскільки повно в ній використовуються прагматичні можливості мови. Організація мовного впливу в пропаганді визначається таким основним завданням: за допомогою цілеспрямованого підбору мовних засобів передати певний смисл, який, поєднуючи в собі інформацію і суб’єктивну оцінку, повинен викликати у громадськості наперед заданий прагматичний ефект. У пропагандистських текстах застосовуються різноманітні прийоми, методи, техніки мовного маніпулювання, використання яких дає можливість чинити вплив на свідомість громадськості, контролювати та направляти її дії.

Аналіз такого виду політичної комунікації як політична реклама показав, що тут, так само як і в пропаганді, активно використовуються маніпулятивні можливості політичної мови. Реклама будується, перш за все, на навіюванні, сугестії, потужним засобом якої є саме мова, яка справляє значний емоційний вплив і може викликати не лише бажаний відгук, але і спричинити певні форми поведінки. Тому ефективність маніпулятивного впливу реклами багато в чому залежить від того, яким чином та за допомогою яких мовних засобів у ній відбувається конструювання повідомлень [3, с.70]. В текстах політичної реклами застосовуються різноманітні мовні прийоми та засоби аргументації, які сприяють здійсненню маніпулятивного впливу на свідомість споживачів цієї реклами. Завдяки їх ефективному застосуванню здобувається довіра громадськості до рекламованого об’єкта чи суб’єкта та долаються бар’єри в його сприйнятті.

Значні маніпулятивні можливості мають промови політичних діячів. Аналіз ролі публічних промов у політичному житті суспільства в різні історичні періоди, показав, що вони були і залишаються для сучасних політиків одним із найбільш дієвих інструментів політичного впливу, ефективним засобом маніпулювання суспільною свідомістю і вміле володіння засобами переконуючого впливу є однією з передумов успішної публічної діяльності сучасного політика.

Одним із факторів, який до певної міри впливає на ступінь маніпулятивного впливу публічних виступів політичних діячів є вид промови. Найбільший маніпулятивний потенціал мають мітингові та агітаційні промови. Значні маніпулятивні можливості мітингових промов пов’язані з тим, що їхній вплив часто направлений, перш за все, на емоції, а не на розум людей, оскільки у масової аудиторії, яка є характерною для мітингів, інтелектуальні процеси та вольовий контроль послаблені. Це дає можливість спонукати людей до дій, які іноді суперечать їх власним інтересам та потребам. Для агітаційних промов також характерним є звернення до ірраціональних моментів. Вони часто направлені на створення у виборців певного образу політика, який не завжди відповідає дійсності.

Одним із найбільш визначальних факторів, від якого залежить ступінь маніпулятивного впливу публічної промови, є взаємодія політика як суб'єкта, що здійснює ціленаправлений вплив та аудиторії як об'єкта, на який цей вплив направлено. Для кожного виступу політичного діяча характерною є принципова направленість на потенційну аудиторію, намагання схилити її до потрібного сприйняття політичної реальності чи до здійснення певних дій. Ступінь маніпулятивного впливу публічних промов політиків у значній мірі залежить від врахування ними таких особливостей поведінки та сприйняття повідомлень різних аудиторій (окремих індивідів, груп, натовпу), як дія механізму масового зараження, який працює в натовпі; важливість безпосереднього спілкування політиків із аудиторією; схильність масової аудиторії до сприйняття спрощеної інформації; надання масовою аудиторією переваги рішучим, вражаючим уяву висловлюванням політиків; роль “лідерів думок” у передачі інформації; селективність аудиторії, тобто вибірковість у сприйнятті інформації; не однакова потреба різних типів аудиторії в поданні аргументів “за і проти”.

Значний вплив на мовну діяльність політиків здійснюють засоби масової інформації. З їх появою та розвитком значно збільшилися мовно-маніпулятивні можливості політичних діячів. З одного боку, політики використовують їх у своїй мовно-маніпулятивній діяльності. Зокрема, через засоби масової інформації вони мають доступ до величезної аудиторії, тобто, завдяки ЗМІ, здатні розповсюджувати свій маніпулятивний вплив на масову свідомість. Також практикується підготовка так званого “кінцевого продукту” для мас-медіа, тобто створення готових текстів, які майже не можливо редагувати, та фраз, які можуть вживатися у різних контекстах не змінюючи свого смислу [4, с.87, 98]. Усе це сприяє мовно-маніпулятивному впливу політиків на громадськість, оскільки дає їм можливість контролювати ту інформацію, яка з'являється у засобах масової інформації після їхніх заяв і виступів та подавати свою діяльність у потрібному ракурсі, приховуючи не вигідні для них моменти. З іншого боку, засоби масової інформації самі здатні впливати на мовну діяльність політиків, маніпулюючи їхніми висловлюваннями та створюючи або не створюючи потрібні умови для їх ефективної мовної діяльності.

У сучасному світі важливою є проблема запобігання маніпулятивному впливу політиків. Серед заходів, які можуть сприяти обмеженню мовного політичного маніпулювання в українському суспільстві можна назвати такі, як: по-перше, проведення наукових досліджень політичної мови за допомогою сучасних методів аналізу політичних текстів (лінгвістично-психологічного аналізу, мотиваційного аналізу, когнітивного картування та операційного кодування, двофакторного контент-аналізу та ін.). Ці методи дають можливість виявити більш глибокі, приховані за висловлюваннями політиків моменти – їх особистісні характеристики, мотиви їхньої поведінки, справжні наміри. Володіння такою інформацією про політика допомагає з'ясувати чи відповідає його власним переконанням те, що він говорить, чи можливо його висловлювання є популістськими й він намагається маніпулювати свідомістю аудиторії задля досягнення своїх цілей. По-друге, для обмеження маніпулятивності політичного мовлення необхідним є розповсюдження інформації про проблеми мовного маніпулювання через мас-медіа та науково-популярну літературу. Тому що наявність у громадськості знань про різноманітні мовно-маніпулятивні прийоми та засоби сприяє виробленню у неї імунітету проти маніпулювання. По-третє, зменшенню мовного політичного маніпулювання допомогатиме також формування в українському суспільстві громадянської політичної культури, важливим елементом якої є взаємна довіра та відповідальність політиків і громадян. Це сприятиме розвитку демократичного дискурсу в суспільстві, який об'єктивно обмежує можливості здійснення мовно-маніпулятивного впливу.

Таким чином, у наш час, коли такі засоби впливу на громадськість як фізичний примус, насилля почали відходити на задній план, а натомість все більшого значення набувають механізми політичного маніпулювання, мова стала відігравати ще важливішу роль у політичному житті суспільства, оскільки вона є одним із основних і безпосередніх елементів маніпулятивного процесу. Тому дослідження маніпулятивних можливостей політичної мови, особливостей застосування їх у різних видах політичної комунікації є на сьогодні необхідним для глибшого розуміння нових процесів, які відбуваються в нашому суспільстві.

1. Барт Р. Мифологии. – М.: Изд-во Сабашниковых, 1996. – 312 с.
2. Белова А.Д. Лингвистические аспекты аргументации. – К.: Изд-во Киевского университета, 1997. – 311 с.
3. Петренко В.В. Особливості функціонування політичної мови як засобу маніпулятивного впливу // Політологічний вісник. – 2002. - № 11. – С. 66-72.
4. Почепцов Г. Коммуникативные технологии двадцатого века. – М.: Рефл-бук, К.: Ваклер, 1999. – 352 с.

SUMMARY

Petrenko V. Phenomenon of the political language in the context of the transformer political processes.

The article researches the phenomenon of the political language; it's varieties and functions. Special attention is accentuated on the analysis of manipulative opportunities of the political language. The display of manipulative opportunities in Mass Media, political propaganda and advertising, public speeches of politics.